

Tijana-Annar Trputec Strčić

Tijana-Annar Trputec Strčić
Hrvatski restauratorski zavod
Odjel za namještaj i drvene konstrukcije
tannar@hrz.hr

Stručni rad / Professional paper
Primljen / Received: 3. 7. 2024.

UDK: 73-035.3:[27-526(497.5
Zagreb)“15/19“
745.51.025.3/.4(497.5
Zagreb)“2021/2022“
DOI: <https://doi.org/10.17018/portal.2025.20>

Drvena oprema zagrebačke katedrale

SAŽETAK: U pregledu drvenog inventara zagrebačke katedrale prikazane su promjene u stilovima uređenja, kao i naknadne intervencije na sačuvanim predmetima od 16. do 20. stoljeća. Postojeći katedralni namještaj i drvena oprema izvedeni u posljednjoj četvrtini 19. stoljeća radovi su majstora stolara koji su ih izrađivali prema nacrtima Hermana Bolléa. Friedrich Miroslav Häcker, Ivan Budicki, Josip Šeremet, Josip Oblak i drugi surađivali su s Bolléom i na brojnim drugim objektima, a neki od njih bili su i učitelji Obrtne škole u Zagrebu. U obnovi katedrale potkraj 19., ali i tijekom 20. stoljeća, nastale su brojne promjene na opremi. Mnogi su stariji predmeti nestali, dok su neki djelomično sačuvani u privatnim zbirkama i muzejima. Preostali drveni inventar sustavno je obnavljan; pritom su pojedini dijelovi mijenjani ili dodavani. Dio je pretrpio oštećenja zbog zagrebačkoga potresa 2020. godine. Tijekom radova na konstruktivnoj sanaciji, dio namještaja je premješten u privremene čuvaonice, a na inventaru većih dimenzija koji je ostao *in situ* obavljeni su dezinfekcija i preventivna zaštita te su zaštićeni oplatama.

KLJUČNE RIJEČI: Zagreb, katedrala, Herman Bollé, drvena oprema, majstori stolari, klupe, historicizam, namještaj, hrast

Drvena oprema zagrebačke katedrale, poput ostalog inventara, znatno je promijenjena tijekom stoljeća, što zbog požara i prirodnih katastrofa, a što zbog mnogih popravaka u obnovama. Do danas nam je ostalo malo od te opreme iz vremena prije obnove potkraj 19. stoljeća, no o pojedinim primjerima, a dijelom i o njihovom oblikovanju, doznajemo iz povijesnih zabilješki i opisa.

Stariji namještaj katedrale

Od najranijih su djela do današnjih dana ostale očuvane samo četiri rezbarene i intarzirane klupe s klecalima iz 16. stoljeća u stilu toskanske renesanse uz posredan ugarski utjecaj.¹ Dvije veće klupe, danas postavljene uz sjeverni

i južni zid crkvenog broda uz bočne ulaze, stajale su nasuprot nekadašnjim oltarima sv. Emerika i sv. Barbare.² Istovjetnog su oblikovanja, s visokim intarziranim leđnim naslonima nadsvođenim širokim rezbarenim vijencima i ormarom za pohranu duž stražnje strane (sl. 1). Obje klupe na bočnim stranama vijenaca imaju natpisne pločice na kojima se s jedne strane navodi naručitelj, kanonik Ladislav De Gersenché, koji je dao izraditi klupu za oltar

2 „Naprema ovome oltaru (sv. Barbare) stoje drvena klecala s udjelanimi slikami, što predstavljaju četiri evangelista. Imadu krasne arabeske. Na lievoj pobočnoj strani načinjena je slika niekog junaka u hrvatskoj šerežanskoj odeći, visećom kapom, sa sabljom, hadjarom i puškom. Oko slike vide se brojne sprave, straga dvorana, zavjesi, stupovi i prozori. Podobna slika stoji i na desnoj strani, ali bez uresah.“ KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, 1856, 38; TKALČIĆ, 1885, 83; BACH, 1943, 3, 6; TARBUK, 1994, 432; DOBRONIĆ, 1994, 92; PELC, 2007, 402.

1 Više o stilskim utjecajima i provenijenciji kod: D. PREMERL, 2025.

1. Renesansna klupa, 1520. i vjetrombran (Josip Oblak, 1884.) uz bočni ulaz na sjevernom zidu (arhiva HRZ-a, snimka: Lj. Gamulin, 2022.)
Renaissance stall, 1520, and windbreak (Josip Oblak, 1884) by the side entrance on the north wall (HRZ Archive, Lj. Gamulin, 2022)

2. Dvije manje klupe uz južni zid, 16. stoljeće (arhiva HRZ-a, snimka: Lj. Gamulin, 2022.)
Two smaller stalls by the south wall, 16th century (HRZ Archive, Lj. Gamulin, 2022)

sv. Emerika, i godina 1520., dok je s druge strane obiju klupa natpis s imenima majstora Petra, slikara i kipara te stolara Nikole.³ Prije Bolléovog restauriranja na izmaku 19. stoljeća, uklade naslona klupe uz sjeverni zid krasile su intarzije s prikazima sv. Ladislava, Emerika i Stjepana.⁴ Postojala je još jedna klupa vrlo slična onoj nasuprot oltaru Svetog Trojstva, koja je u Bolléovoj obnovi uklonjena.⁵ Za klupu uz južni zid s četiri sjedala i leđnim naslonom s intarziranim prikazima četvorice evanđelista nije determinirano kad je nastala. Prema nekim autorima, mogla bi biti rad sljedbenika Petra i Nikole iz nešto kasnijih godina 16. stoljeća, dok je drugi smještaju u drugu polovicu 17. stoljeća.⁶ U literaturi se spominje da su bočna vrata ormara bila intarzirana prikazom junaka u hrvatskoj šerežanskoj odjeći, a Kukuljević Sakcinski djelo pripisuje Sebastianu Tačkeru 1692. – 1694.⁷ Vrata su u Bolléovoj obnovi zamijenjena. Bočni su natpisi zlatnom bojom na toj klupi prema oblikovanju slova i rasporedu vrlo slični onima na klupi nasuprot njoj. S obzirom na to da Bach navodi da su natpisi bili samo na klupi uz sjeverni zid i izvedeni u intarziji,⁸ može se pretpostaviti da su na obje klupe natpisi postavljeni zlatnom bojom u nekoj od obnova u drugoj polovici 20. stoljeća.⁹

Uz južni zid kapele Blažene Djevice Marije stoje dvije uže klupe, bez ormara, s po tri sjedala i intarziranim

3. Josip Peruzzi, intarzirani i rezbareni ormar, 1871., detalj (arhiva HRZ-a, snimka: G. Tomljenović, 2022.)
Josip Peruzzi, carved inlaid cabinet, 1871, detail (HRZ Archive, G. Tomljenović, 2022)

ukladama naslona (sl. 2). Na jednoj su klupi motivi akanta, dok je na drugoj središnji perspektivni prikaz grada flankiran intarzijama vaza s cvijećem.¹⁰ Povezuju ih s renesansnim klupama u kapeli sv. Ladislava koje je izradio firentinski majstor Joannes Nicze 1507. godine, a opisuje ih Bach 1943. godine.¹¹ Nažalost, te klupe nisu sačuvane. Bile su smještene na sjevernoj i južnoj strani kapele i imale po 12 sjedala s latinskim natpisima u sredini.¹²

Najstarije katedralne korske klupe koje je 1499. dao izraditi biskup Osvald Thuz stajale su na sjevernoj i južnoj strani svetišta. Bile su rezbarene i razdijeljene u dva reda s ukupno 34 kanonička i 26 svećeničkih sjedala, a među njima su stajala četiri pulpita.¹³ Klupe su stradale u požaru 1624. godine te ih je dao obnoviti biskup Frano Ergelski.¹⁴

3 Lijeva strana vijenca: OPVS FACTV. AD LAV / DE. S. EMERICI DVCIS PER / VEN. D. M. LADISLAVM / C. E. Z. A. D. MDXX. Desna strana vijenca: ARTE ET INGENIO / MAGISTRI PETRI / PICTORIS ET SCVLPTOR. NICOLAI Q. CARPENTARIV. KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, 1891, 327/1131; HRZ, D. PREMERL, 2023, 806–807. Vidjeti također: HRZ, FERIĆ BALENOVIĆ (ur.), 2023, 913; DOBRONIĆ, 1994, 92; D. PREMERL, 2025.

4 KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, 1856, 40; TKALČIĆ, 1885, 78–79; DEANOVIĆ, 1988, 69–70; TARBUK, 1994, 432; DOBRONIĆ, 1994, 92, 95.

5 „Treća klupa, koja je prema Tkalcicevom opisu bila sasvim srodna onoj iz 1520. g., nalazila se nekoć naslonjena uz prvi desni stup nasuprot oltaru sv. Trojstva, što je stajao uz drugi desni stup. Taj je oltar podigao još 1515. g. Grgur, arhiđakon vaškanski, a kanonik zagrebački, i vjerojatno dao za nj načiniti klupu za pohranu crkvenog ruha tog oltara. Prema Tkalcicevom opisu iz 1885. klupa je bila rezana u hrastovu drvu, a podijeljena u tri stolice. Na naslonima iznad sjedala bile su intarzijom izvedene slike, i to prva nadesno predstavljala je sv. Grgura papu okružena kardinalima i biskupima, kako se klanja Presvetom Tielu Isusovu, koje je prikazivao nagi do polovine Isus. Srednja slika bila je sv. Trojstvo, a lijeva sv. Lovro s roštiljem, znakom svog mučeništva, u desnici i s palmom u lijevoj. Nad sjedalima dizalo se nadkrovlje, na kojem je bilo izrezbareno cvieće među granjem.“ BACH, 1943, 9; KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, 1856, 37; TKALČIĆ, 1885, 87; TARBUK, 1994, 432. U Zbirci Frangeš sačuvane su intarzirane uklade klupa s prikazima sv. Grgura pape i sv. Lovre, kao i kopija naslona s intarzijom Sv. Trojstva, DOBRONIĆ, 1994, 102–103; GAZIVODA, 2008, 81–83.

6 KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, 1856, 38; BACH, 1943, 5; HRZ, D. PREMERL, 2023, 808–809, 811; HRZ, FERIĆ BALENOVIĆ (ur.), 2023, 890; D. PREMERL, 2025.

7 KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, 1856, 38; BACH, 1943, 7–8; TARBUK, 1994, 432.

8 BACH, 1943, 3.

9 To je potrebno potvrditi konzervatorsko-restauratorskim istraživanjima.

10 Nela Tarbuk navodi da motivi akanta i vaza s cvijećem u kojima se pojavljuje tulipan te specifične forme intarzija na klecalu govore u prilog dataciji tih dijelova u kasnije vrijeme, u 17. stoljeće, a možda i početak 18. stoljeća, TARBUK, 1994, 433. Vidjeti kat. jed. 21a i 21b, u: HRZ, FERIĆ BALENOVIĆ (ur.), 2023, 884–887.

11 BACH, 1943, 11–13. Vidi također: D. PREMERL, 2025.

12 Južne klupe: INCLYTO VLADISLAVO REGE. LVCA VERO PONTIFICIS DIGNISSIMO, IOANNES DE MAROCHA ARCHIDIAC. GORICENS. ET CAN. HVIVS ALMAE ECCLESIAE, HVNC CHORUM DEO ET PATRIAE PROPRIIS FECIT FIERI IMPENSIS. MDVII. (U vrijeme slavnog kralja Vladislava i preuzvišenog biskupa Luke, arhiđakon gorički i kanonik ove svete crkve Ivan iz Moravča dao je izraditi o vlastitom trošku ove korske klupe Bogu i domovini 1507. g.), sjeverne klupe: OPVS MAGISTRI IOANNIS NICZAE FLORENTINI. MDVII. (Djelo majstora Ivana Nicze Firentinca. 1507.). KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, 1856, 25; TKALČIĆ, 1885, 65; KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, 1891, 326/1126.; BACH, 1943, 11–13; DEANOVIĆ, 1988, 69; TARBUK, 1994, 429, 432; DOBRONIĆ, 1994, 50–53; PELC, 2007, 401; HRZ, D. PREMERL, 2023, 810; D. PREMERL, 2025.

13 KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, 1856, 19; TKALČIĆ, 1885, 58; FRANIĆ, 1935, 76; DEANOVIĆ, 1988, 66; TARBUK, 1994, 429; DOBRONIĆ, 1994, 44, 46, 50; PELC, 2007, 400.

14 „Iz nesreće, koja je 1624. zadesila katedralu, znademo, da je ona u to vrijeme imala već novi drveni toranj sa zvonima. Na 27. maja te

4. Intarzirani sakristijski ormar, prva polovica 18. stoljeća (arhiva HRZ-a, snimka: G. Tomljenović, 2022.)
Inlaid sacristy cabinet, first half of the 18th century (HRZ Archive, G. Tomljenović, 2022)

Nažalost, iste su klupe nastradale 1664. padom svoda svetišta i tek je 1674. biskup Martin Borković naručio njihov popravak, kao i popravak drvenog gornjeg dijela kamenog biskupskog stolca.¹⁵ Radove je izvodio stolar Matijaš Erlman.¹⁶ Za vrijeme biskupa Maksimilijana Vrhovca 1801. klupe su uklonjene iz katedrale i umjesto njih su postavljene nove,¹⁷ koje su potom zamijenjene u Bolléovoj obnovi.

Biskup Franjo Ergejski naručio je početkom 17. stoljeća izradu korskih klupa u bočnoj kapeli sv. Marije, koje je Matijaš Erlman također obnovio 1675. uklonivši stara i dodajući nova klekala te nove rezbarije na vrhove leđnih naslona. Nažalost, ni te klupe nisu sačuvane.¹⁸

godine, naime u 21 sat, udario je u crkvu grom i zapalio drveni krov. Požar je zahvatio i drveni zvonik, rastalila su se zvona, teški željezni križ pao je sa zvonika na svod prezbitorija, probio ga, i kroz nastalu pukotinu prodrila je žeravica i u samu crkvu, od nje su se zapalile zavjese, izgorile kanoničke klupe i lijepi oltar biskupa Osvolda Thuza. Štetu su cijenili na 30.000 forinti.“ FRANIĆ, 1934, 295. Vidi također: TKALČIĆ, 1885, 59.

15 „Ova šteta nastala je tako, što se jedan nesolidno izvedeni stub, uslijed nevremena koje je probijalo u crkvu, na 27. XI. 1646. urušio s jednim komadom zida, a sa sobom povukao i svod, kojeg je podržavao. Svojom težinom srušio je i poništio prekrasno pjevalište s orguljama, pet oltara, biskupovu stolicu, i kanoničke klupe.“ FRANIĆ, 1934, 301. Vidi također: TKALČIĆ, 1885, 59; IVANDIJA, 1987, 31.

16 TKALČIĆ, 1885, 97; BACH, 1943, 15; DEANOVIĆ, 1988, 79; TARBUK, 1994, 434; PELC, 2007, 401.

17 KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, 1856, 18–19; TKALČIĆ, 1885, 60; TARBUK, 1994, 440.

18 BACH, 1943, 21–23; TARBUK, 1994, 434.

Radovima za zagrebačku katedralu potkraj 17. stoljeća istaknuo se stolar Sebastian Tačker. Prema narudžbi kanonika kustosa Ivana Znika 1690. izradio je sakristijski ormar od hrastovine.¹⁹ Od 1692. do 1694. izradio je sedamnaest klekala koja su stajala pred oltarima (nisu sačuvana), a 1696. ormare za unutarnju sakristiju, tadašnju riznicu katedrale.²⁰ Ivan Kukuljević Sakcinski navodi da su u sakristiji bili ormari postavljeni uz zidove, a najduži i najljepši bio je ukrašen intarzijama koje su prikazivale 28 slika svetaca i zgrada, s natpisom na jednom vratnom krilu CUSTODE 1696. IO. ZNIKA.²¹ Ormari su 1870. godine uklonjeni i zamijenjeni novim intarziranim ormarima koje je 1871. dao izraditi kustos Đuro Križanić u Žarovnici pokraj Lepoglave. Izradio ih je stolar Josip Peruzzi i danas su u Riznici katedrale (sl. 3).²²

U sakristiji od starijeg inventara možemo vidjeti cjelinu od sedam intarziranih dvodijelnih ormara iz prve polovice 18. stoljeća (sl. 4). Jednostavnih su formi, sa zanimljivo koncipiranom površinom u kombinaciji različitih vrsta furnira te s intarziranim ornamentima s prepletima

19 TKALČIĆ, 1885, 113.

20 TKALČIĆ, 1885, 114; BACH, 1943, 25; TARBUK, 1994, 437; HRZ, PREMIERL, 2023, 809.

21 KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, 1856, 50; TKALČIĆ, 1885, 114; BACH, 1943, 26; TARBUK, 1994, 437.

22 TARBUK, 1994, bilj. 53, 440. Vidjeti također: HRZ, FERIĆ BALENOVIĆ (ur.), 2023, 982.

vrpčastog motiva, tzv. *Bandelwerk*,²³ rokaja u kutovima vrata²⁴ te izduženih osmerokrakih zvijezdi u kombinaciji tamnog i svijetlog furnira²⁵. U inventaru Ljudevita Ivančana spominje se šest starijih ormara i tri novija: „Ormar za crkvena odijela sdola, sgora kanoničke i prebendar-ske predmete, šest njih starije radnje i tri novijega doba, načinjeni iza restauriranja crkve.“²⁶ Kukuljević Sakcinski spominje da su u sakristiji postojala tri dugačka intarzirana ormara, jedan s godinom 1655., a druga dva napravljena 1690./1691., koje je izveo Sebastian Tačker za 200 fr.,²⁷ no ti ormari više nisu u sakristiji.

Majstori stolari – suradnici na Bolléovoj obnovi katedrale

Glavni pečat današnjem izgledu zagrebačke katedrale dao je Herman Bollé u obnovi nakon potresa 1880. godine. On je u svakoj građevini koju je gradio ili obnavljao, uz arhitekturna rješenja, projektirao i elemente unutarnje opreme, pa tako i drveni inventar. Od brojnih javnih projekata koje je ostvario sa suradnicima iz Obrtno škole i drugim obrtnicima stalnim suradnicima možemo spomenuti Renesansnu sobu obloženu hrastovinom na Odjelu za bogoštovlje i nastavu u Opatičkoj 10,²⁸ Parišku

sobu s kojom Obrtna škola sudjeluje na Svjetskoj izložbi u Parizu 1900.,²⁹ knjižnicu u Muzeju za umjetnost i obrt, opremu za najamnu palaču Pongratz i mnoge druge. Za crkvene je prostore također projektirao namještaj (isposvjetaonice, korske i vjerničke klupe), zatim oltare, oplata, vrata i prozore, kao i metalnu opremu, postižući opremom i dekoracijom jedinstvo stila.³⁰

Mnogi obrtnici koji surađuju s Hermanom Bolléom na katedrali, među njima i stolari, zapošljavaju se kao učitelji na Kraljevskoj zemaljskoj obrtnoj školi u Zagrebu kojoj je Bollé ravnatelj, gdje zajedno s učenicima izrađuju majstorska djela prema Bolléovim nacrtima.³¹ Prvi učitelj „nauka o stolarstvu“ 1882. bili su zagrebački stolari Miroslav Häcker i Ivan Budicki.³² Häckera je 1883. zamijenio Josip Šeremet koji je ostao u školi do umirovljenja 1906., a 1885. pridružio mu se Vilim Pichler.³³ Stolari su, uz rad u školi, vodili i vlastite obrte, izrađujući namještaj za domaćinstva i ustanove te, zajednički ili samostalno, sudjelovali na brojnim domaćim i međunarodnim izložbama (Kraljevski sajam u Zagrebu 1885., gospodarske izložbe u Beču 1873., Trstu 1882. i Budimpešti 1885., Milenijska izložba u Budimpešti 1896., Svjetska izložba u Parizu 1900.). Izlagali su namještaj često izrađen prema Bolléovim nacrtima, u neorenesansnom slogu, s motivima novog i prepoznatljivog narodnog stila u kojem su forme, motivi i dekoracije preuzeti iz bogate hrvatske tradicijske baštine.³⁴

Friedrich Miroslav Häcker (Szent-Elek/Stegersbach pokraj Oberwarta, 1848. – Zagreb, 1922.) bio je stolarski majstor koji se doselio u Zagreb vjerojatno prije 1880. Posjedovao je kuću i stolarski obrt u Gundulićevoj ulici 41, a zagrebačkim građaninom postaje 1892.³⁵ Od 1880. surađivao je s arhitektom Hermanom Bolléom, prema njegovim nacrtima izrađivao pokućstvo i sudjelovao u radovima na obnovama. Uz radove na opremanju

23 Njem. *Laub und Bandelwerk*, lisnato-vrpčasti motiv koji potječe s gravura Jeana Beraina starijeg. U altaristici taj je ornament karakterističan za drugu četvrtinu 18. st., a kompozicija se sastoji od vrpčastih prepleta i rokaja; „Rokaj (fr. *rocaille*) je forma tipična za rokoko (*roc* – stijena, *coquille* – školjka) kojom se opisuju oblici bliski organskim formama školjki i kamenja. Kao pojam u ornamentici javlja se prvi put 1734. U sjeverozapadnoj Hrvatskoj je karakteristični dekorativni element na oltarima i namještaju od polovice pedesetih do kraja sedamdesetih godina 18. stoljeća. Rokajni rub (koji se kao motiv uz akantov list pojavljuje iznad kutova vrata ormara) je forma uz konveksnu stranu C-volute i podsjeća na rubne dijelove školjaka.“ WOLFF ZUBOVIĆ, 2017, 516. U Austriji se motiv akantusa na namještaju ubrzo odvojio od vrpce pa se nastavio koristiti naziv *Bandelwerk*. Motiv izveden prepletima tamnih i svijetlih furnira tvori geometrijske likove i karakterističan je za prvu polovicu 18. stoljeća. TARBUK, 1994, 439.

24 Tri manja i dva veća dvodijelna ormara u drugom dijelu sakristije postavljeni nasuprotno uz sjeverni i južni zid imaju jednake dekoracije vrpčastih prepleta i rokaja; „Rokaj (fr. *rocaille*) je forma tipična za rokoko (*roc* – stijena, *coquille* – školjka) kojom se opisuju oblici bliski organskim formama školjki i kamenja. Kao pojam u ornamentici javlja se prvi put 1734. U sjeverozapadnoj Hrvatskoj je karakteristični dekorativni element na oltarima i namještaju od polovice pedesetih do kraja sedamdesetih godina 18. stoljeća. Rokajni rub (koji se kao motiv uz akantov list pojavljuje iznad kutova vrata ormara) je forma uz konveksnu stranu C-volute i podsjeća na rubne dijelove školjaka.“ WOLFF ZUBOVIĆ, 2017, 136–142, 524. Vidjeti: HRZ, FERIĆ BALENOVIĆ (ur.), 2023, 953–962.

25 Jedan manji i jedan veći dvodijelni ormar postavljeni su uz sjeverni zid u prvom dijelu sakristije. Manji je ormar sastavljen od donjeg dijela s *bandelwerk* dekoracijama i od gornjeg dijela s vratima intarziranim zvjezdastim motivima. Ta dva dijela pripadaju zasebnim ormarima koji su vjerojatno rastavljeni i odneseni u vrijeme Bolléove obnove. Vidjeti: HRZ, FERIĆ BALENOVIĆ (ur.), 2023, 949–952. Nela Tarbuk navodi da je moguće da je gornji dio manjeg ormara onaj koji se nalazi u fundusu Muzeja za umjetnost i obrt, a prije toga je bio u privatnom posjedu. TARBUK, 1994, 439. O ormaru iz MUO-a vidjeti također: KRUŽIĆ UCHYTIL, 1985, 60.

26 HR-NAZG, IVANČAN, 1915, 76; TARBUK, 1994, 437.

27 KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, 1856, 47; HORVAT, 1982, 208; TARBUK, 1994, 437.

28 Obnova palače u Opatičkoj 10 počela je 1892., kad je odlučeno da će palača biti sjedište Odjela za bogoštovlje i nastavu kao uprave za kulturu i prosvjetu Hrvatske. Radove su izvodili domaći umjetnici i obrtnici prema Bolléovim nacrtima. Renesansna soba bila je uređena kao kabinet predstojnika Odjela, obložena u cijelosti hrastovim

kasetiranim oplatama u stilu talijanske renesanse s integriranim ormarima i policama. Unutar pet kaseti bile su postavljene slike Bele Csikosa Sesije. Stolariju je izradio Josip Šeremet, a okove Đuro Burić. Bogato ukrašen kamin napravljen je u tvrtki L. Hardtmitha. Svi su izvođači radova bili članovi Društva umjetnosti sa sjedištem u istoj zgradi. RAPO, 2006, 112–115; MARUŠEVSKI, 2000, 47–48; RAPO, 2006, MARUŠEVSKI, 2009, 307–308; DAMJANOVIĆ, 2013, 369.

29 Na Svjetskoj izložbi u Parizu 1900. prikazani su organizacija, razvitak i stanje svih obrazovnih i kulturnih zavoda u Hrvatskoj, tako da su izrađeni studijski kabinet i biblioteka u kojima su bili izloženi predmeti umjetničkog obrta, slike hrvatskih škola i karte predjela. Namještaj su od hrastovine izradili učenici i profesori Obrtno škole prema Bolléovim nacrtima, RAPO, 2006, 195–197; DAMJANOVIĆ, 2013, 620.

30 T. PREMERL, 2000, 65; MARUŠEVSKI, 2009, 253.

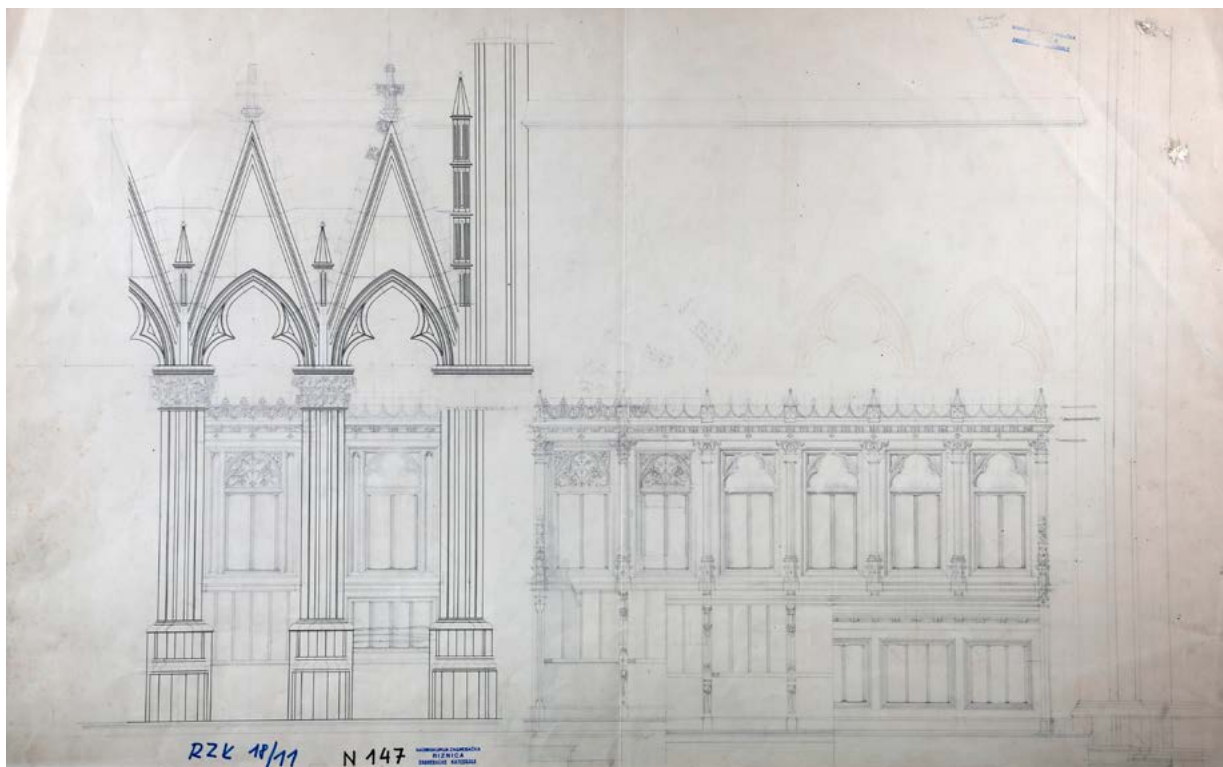
31 ČORAK, 1988, 287.

32 TATOMIR, 1993, 7; MARUŠEVSKI, 2000a, 54; DAMJANOVIĆ, 2013, 100.

33 TATOMIR, 1993, 16; RAPO, 2002, 41; DAMJANOVIĆ, 2013, 100.

34 O sudjelovanju ovih stolara u izradi oltara katedrale vidjeti više kod: KRAŠEVAC, 2025.

35 <https://hbl.lzmk.hr/clanak/hacker-fridrik> (pristupljeno 3. 6. 2024.).

5. Herman Bollé, nacrt drvenih klupa u nišama te uz sjeverni i južni zid svetišta (RZK N 147)

Herman Bollé, drawing of wooden choir stalls in niches and along the north and south walls of the sanctuary (RZK N 147)

6. Ivan Budicki, korske klupe uz sjeverni zid svetišta, 1885. (arhiva HRZ-a, snimka: Lj. Gamulin, 2022.)

Ivan Budicki, choir stalls along the north wall of the sanctuary, 1885 (HRZ Archive, Lj. Gamulin, 2022)

zagrebačke katedrale, izradio je za crkvu sv. Marka 1882. vrata (s Ivanom Budickim) i klupe, u franjevačkoj crkvi 1902. kućište orgulja, a 1883./1884. u evangeličkoj crkvi u Zagrebu propovjedaonicu.³⁶ Radio je opremu za pravoslavnu (1884.) i grkokatoličku (1886.) crkvu te surađivao na obnovi Odjela za bogoštovlje i nastavu. Radove je izlagao na Svjetskoj izložbi u Trstu (1882., zlatna kolajna) i na izložbama u Budimpešti, Zemaljskoj izložbi 1885. i Milenijskoj izložbi 1896. Za Jubilarnu izložbu u Zagrebu 1891. izradio je namještaj za paviljone Hrvatsko-slavonskoga šumarskog društva i tvrtke Kugli i Deutsch.³⁷ Njegov su rad vrata Umjetničkog paviljona i reprezentativna dvokrilna ulazna vrata najamne kuće Pongratz, izrađena prema Bolléovu nacrtu, s metalnim dijelovima bravara Antuna Mesića (pohranjena u Muzeju za umjetnost i obrt) te portali i vrata Prve hrvatske štedionice u Ilici.

Ivan Budicki (Zagreb, 1843. – Zagreb, 1914.) izučio je stolarski zanat u Zagrebu, a usavršavao se u Münchenu. U Zagrebu je od 1879. do 1907. vodio radionicu, a od 1882. u Obrtnoj školi predavao nauk o stolarstvu. Radio je prema nacrtima Hermana Bolléa, Hektora Eckhela i Josipa Bauera.³⁸ Najviše njegovih djela nalazimo u crkvama. U Zagrebu je, uz radove u zagrebačkoj katedrali, izradio

36 DAMJANOVIĆ, 2013, 130, 198, 233.

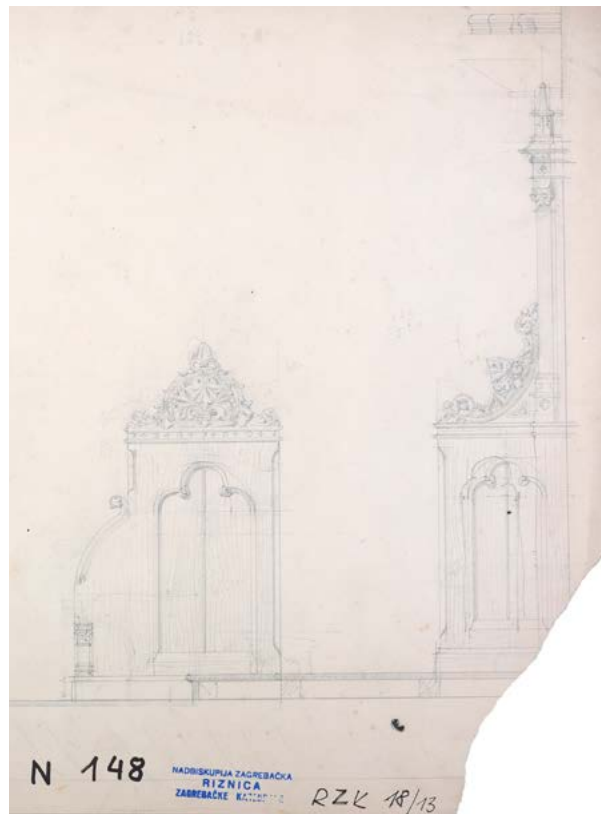
37 ČORAK et al., 1980, 19; BRDAR MUSTAPIĆ, 2015, 446.

38 <https://hbl.lzmk.hr/clanak/budicki-ivan> (pristupljeno 4. 6. 2024.).

1882. vrata (s Miroslavom Häckerom) i propovjedaonicu u crkvi sv. Marka, tri oltara u kapeli Sv. Duha 1893./1894., u crkvi sv. Franje 1902. propovjedaonicu, dva bočna oltara i ispovjedaonicu, opremao je crkvu sv. Katarine (1896. – 1901.), a u pravoslavnoj (1884.) i grkokatoličkoj (1886.) crkvi vladikaška i vladarska prijestolja.³⁹ Za križevačku grkokatoličku katedralu izradio je prijestolje, propovjedaonicu i baldahinski oltar, u franjevačkoj crkvi u Iloku propovjedaonicu, namještaj u sabornoj crkvi u Pakracu i bočne oltare u župnoj crkvi u Dugom Selu. Bočne oltare u župnoj crkvi u Odri izradio je prema nacrtima Hektora Eckhela.⁴⁰ Za župnu crkvu sv. Mihaela u Erdeviku izradio je glavni oltar te ostalu drvenu opremu crkve.⁴¹ Izrađivao je kućni namještaj i izlagao ga na brojnim izložbama (Svjetska izložba u Trstu 1882., srebrna kolajna; Milenijska izložba u Budimpešti 1896., medalja). Sudjelovao je u radovima na Odjelu za bogoštovlje i nastavu, u opremi palače Vranyczány (danas Moderna galerija) u Zagrebu i opremao druge javne prostore.

Josip Šeremet (Zagreb, 1843. – Zagreb, 1920.) otvorio je stolarski obrt 1870. koji je zatvorio 1906. Od 1. studenoga 1883. imenovan je stolarskim poslovođom u Obrtnoj školi u Zagrebu. Sudjelovao je u obnovama crkava i prema Bolléovim nacrtima izrađivao namještaj: 1885. za zagrebačku katedralu, 1902. klupe u brodu u crkvi sv. Franje, pjevnice za pravoslavnu crkvu 1884. i ikonostas za grkokatoličku crkvu 1886. godine te ispovjedaonice za župnu crkvu u Dugom Selu.⁴² Izlagao je kućni namještaj na mnogim domaćim i međunarodnim izložbama (Zemaljska izložba u Budimpešti, 1885., velika kolajna; Milenijska izložba u Budimpešti 1896., soba za djecu, izložbena medalja). Bio je član stolarske zadruge Strmski i Zorinić, Trstenjak, Kelemen, Šeremet i Kavurić-Jendriš, koja je izvela radove na zgradi Prve hrvatske štedionice 1899./1900.⁴³

Josip Oblak (Čermin, 1851. – Zagreb, 1902.) djelovao je kao obrtnik stolar u Zagrebu od 1875. Suradivao je s Bolléom i izrađivao crkvenu opremu prema njegovim nacrtima. Za evangeličku crkvu u Zagrebu izradio je klupe i kućište orgulja 1883./1884. te 1885. opremu za zagrebačku katedralu. Izlagao je na međunarodnim izložbama i

7. Herman Bollé, nacrt klupa za prebendare i kanonike u svetištu (RZK N 148)

Herman Bollé, drawing of choir stalls for prebendaries and canons in the sanctuary (RZK N 148))

8. Ivan Budicki i Josip Šeremet, dio klupa iz svetišta za prebendare i kanonike, 1885., s oštećenjima nastalima u potresu, u pozadini Čazmanski kaptol (arhiva HRZ-a, snimka: Lj. Gamulin, 2022.)
Ivan Budicki and Josip Šeremet, part of a choir stall from the sanctuary for prebendaries and canons (1885) with damage caused during the earthquake, Čazma chapter in the background (HRZ Archive, Lj. Gamulin, 2022)

39 DAMJANOVIĆ, 2013, 130, 152, 198, 233, 330; BRDAR MUSTAPIĆ, 2015, 800.

40 <https://hbl.lzmk.hr/clanak/budicki-ivan> (pristupljeno 4. 6. 2024.); ČORAK et al., 1980, 18.

41 „Remek-djelo crkvene opreme predstavlja glavni oltar, jedan od najboljih drvenih neogotičkih oltara uopće... Spomenuti stolar po svoj je prilici radio i propovjedaonicu, postavljenu uz trijumfalni luk, a možda i pobočne oltare Blažene Djevice Marije i svetog Stjepana Kralja (?), koji su vjerojatno jednako tako izvedeni prema Bolléovim projektima. On će, naime, nastaviti raditi na opremanju crkve i nakon njezine posvete.“ DAMJANOVIĆ, 2013, 433.

42 ČORAK et al., 1980, 21; DAMJANOVIĆ, 2013, 198, 233, 445.

43 BRDAR MUSTAPIĆ, 2015, 857.

9, 10 i 11. Josip Šeremet, vjerničke klupe s tri različite bočne dekoracije, 1885., detalji (arhiva HRZ-a, snimka: Lj. Gamulin, 2022.)
Josip Šeremet, pews with three different side decorations, 1885, details (HRZ Archive, Lj. Gamulin, 2022)

odlikovan je velikom kolajnom 1885. na Zemaljskoj izložbi u Budimpešti, a 1896., također u Budimpešti na Milenjskoj izložbi, izložbenom medaljom za vrata šumarskog paviljona. Izrađivao je namještaj za javne zgrade, stolariju za štedioničko krilo Prve zagrebačke štedionice, a 1884. surađivao je u izradi meteorološkog stupa na Zrinjercu.⁴⁴

Namještaj iz vremena Bolléove obnove

Cjelokupna drvena oprema zagrebačke katedrale izvedena je u obnovi nakon potresa 1880. prema Bolléovim nacrtima,⁴⁵ u neogotičkom slogu, i za nju je upotrijebljeno isključivo trajno drvo hrasta.

Kamene klupe u nišama svetišta, postavljene u vrijeme biskupa Osvolda Thuza, rekonstruirane su 1885., a izradio ih je stolar Ivan Budicki (sl. 5 i 6).⁴⁶ U niše su umetnute drvene oplata sa sjedalima na preklop, ukrašene plitkim vijencima s vitičastim rezbarijama na proboj, a u istom su stilu izrađene i duže klupe uz sjeverni i južni zid svetišta. Ledni nasloni na klupama poslije su zamijenjeni te su umjesto drvenih uklada postavljene kamene ploče s popisom svih zagrebačkih biskupa i nadbiskupa (67 biskupa i sedam nadbiskupa, od kojih su petorica bili kardinali). Klupe u svetišću za kanonike i svećenike izradili su 1885. godine Häcker i Šeremet.⁴⁷ Sjedala klupa razdvojena su ovalnim pregradama sa stupićima, a svaka je bočna stranica ukrašena trolisnom ukladom i ponad nje bogatom lisnatom rezbarijom (sl. 7 i 8). Prednje uklade ukrašene su vertikalno postavljenim konkavnim letvicama koje oponašaju gotički motiv nabranih tkanina.⁴⁸ Taj se motiv

u većoj ili manjoj mjeri ponavlja na svim dijelovima Bolléove drvene opreme. Jednake su klupe postavljene u novoj sakristiji ispred oltara.⁴⁹ Pozlaćeni tron za nadbiskupa Posilovića izradio je 1893. Miroslav Häcker.⁵⁰

Sjedala Čazmanskog kaptola (sjedala Zbornog kaptola čazmanskog od uzmaca pred Turcima do prijelaza u Lepoglavu 1808.) postavljena su u 16. stoljeću uz južni zid desne lađe. Potkraj 19. stoljeća Bollé postavlja klupe, odnosno drveni dio na već postojeća kamena sjedala sa sveprisutnim motivima nabranih tkanina na prednjicama klecala i leđnim naslonima te s decentnim trolisnim rezbarenim ukrasima.⁵¹ U nišama između sjedala postavljene su spomen-ploče znamenitim Hrvatima (sl. 8).

Vjerničke klupe u brodu jednostavnije su izrade, a izradio ih je 1885. stolar Josip Šeremet.⁵² Bočne su strane karakteristično trolisno zaključene i ukrašene s po tri plitko rezbarene rozete s tri različita motiva (sl. 9, 10 i 11). Slične je klupe prema Bolléovu nacrtu izradio Šeremet i za crkvu sv. Franje u Zagrebu 1902., koja je također obnovljena u neogotičkom stilu. U zagrebačkoj evanđeličkoj crkvi sagrađenoj prema Bolléovu projektu 1882. – 1884. nalaze se klupe istoga sloga koje je izradio stolar Josip Oblak,⁵³ a u granešinskoj su župnoj crkvi klupe istih trolisnih završetaka i dekoracija djelo Miroslava Häckera i Slavoljuba Wagmeistera.⁵⁴

44 BRDAR MUSTAPIĆ, 2015, 835.

45 IVANDIJA, 1987, 34.

46 BRDAR MUSTAPIĆ, 2015, 450. Vidjeti također: HRZ, FERİĆ BALENOVIĆ (ur.), 2023, 855–856.

47 HR-NAZG, IVANČAN, 1915, 83/84; DAMJANOVIĆ, 2013, 150; BRDAR MUSTAPIĆ, 2015, 450. Vidjeti: HRZ, FERİĆ BALENOVIĆ (ur.), 2023, 864–865.

48 Rezbareni gotički ornament imitacije nabranog platna javlja se u

sjevernoj Europi od 14. do 16. stoljeća na drvenim oplatama, leđima sjedala, ormarima i škrinjama.

49 Vidjeti kat. jed. 72, u: HRZ, FERİĆ BALENOVIĆ (ur.), 2023, 975.

50 HR-NAZG, IVANČAN, 1915, 83, br. 463; DAMJANOVIĆ, 2013, 175; BRDAR MUSTAPIĆ, 2015, 448–449.

51 Vidjeti kat. jed. 18, u: HRZ, u: HRZ, FERİĆ BALENOVIĆ (ur.), 2023, 879–880.

52 BRDAR MUSTAPIĆ, 2015, 450. Vidjeti kat. jed. 48, u: HRZ, FERİĆ BALENOVIĆ (ur.), 2023, 932–934.

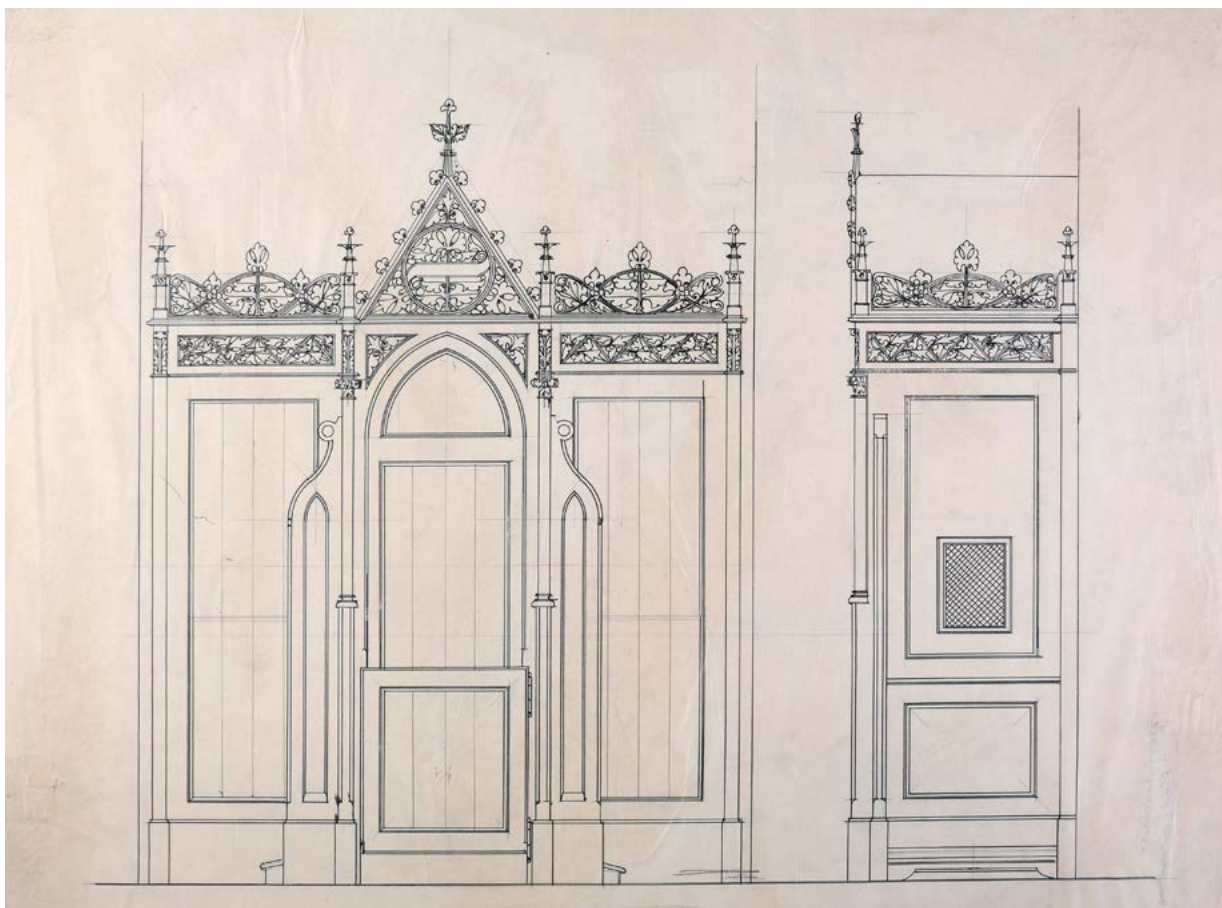
53 BRDAR MUSTAPIĆ, 2015, 459.

54 DAMJANOVIĆ, 2013, 425.

12. Miroslav Häcker i Ivan Budicki, ispovjedaonica uz sjeverni zid, 1885., s oštećenjima kruništa nastalima u potresu (arhiva HRZ-a, snimka: G. Tomljenović, 2022.)

Miroslav Häcker and Ivan Budicki, confessional along the north wall (1885) with damage to the crowning caused by the earthquake (HRZ Archive, G. Tomljenović, 2022)

13. Herman Bollé, nacrt novih ispovjedaonica (RZK N 145)
Herman Bollé, design for new confessionals (RZK N 145)

Četiri ispovjedaonice, danas postavljene uz sjeverni zid crkve, djela su Häckera i Budickog. Svaki je izradio po dvije pa su one prema oblikovanju i dekoracijama vrlo slične, s manjim razlikama u tlocrtima. Ispovjedaonice su plošno razdijeljene trojim vratima, konstruirane sistemom okvira i uklada s donjim prednjim ukladama ukrašenima stiliziranim motivom nabranih tkanina, dok su u gornje uklade umetnute olovne mreže s obojenim reljefnim romboidnim staklima. Široki vijenci nose niz fijala i ograde s lisnatim rezbarijama na proboj, a u sredini trokutasti zabat (sl. 12).⁵⁵ Bolléov nacrt pohranjen u Riznici zagrebačke katedrale pod oznakom RZK N 145 prikazuje neizvedeno stanje ispovjedaonice dvostranog poluotvorenog tipa s raskošnijim rezbarenim dekoracijama na vijencima (sl. 13).

Uz južni zid postavljene su još dvije ispovjedaonice jednostavnijeg oblikovanja s dvojim vratima, jednakih ukrasa kao i one nasuprotne, no s vijencima ukrašenima zupcima, motivom koji se ponavlja na bočnim vjetrobranima te na vjetrobranu i ormarima u sakristiji.⁵⁶

Drveni okvir oltara u sakristijskoj kapeli,⁵⁷ kao i dva dvodijelna hrastova sakristijska ormara, djelo su majstora Ivana Budickog.⁵⁸ Ormari su jednakih proporcija, arhitektonski oblikovani, a plošne fronte gornjih dijelova, raščlanjene vratima, dekorirane su jednostavnim vertikalno postavljenim letvicama istovjetnima onima na vjetrobranu u sakristiji (sl. 14). U Riznici zagrebačke katedrale nalazi se nacrt djelomično izvedenog dvodijelnog ormara (sl. 15). Dvodijelni i jednodijelni ormar sličnog oblikovanja, smješteni s bočnih strana triptiha, izrađeni su naknadno, u 20. stoljeću, od drva četinjača.

Stolarija iz vremena Bolléove obnove katedrale

Vrata i prozori na katedrali zamijenjeni su tijekom 19. stoljeća. U vrijeme biskupa Haulika 1842. – 1845. počeli su radovi na uređenju svetišta „u duhu romantičnog

55 Vidjeti: HRZ, FERİĆ BALENOVIĆ (ur.), 2023, 907, 921.

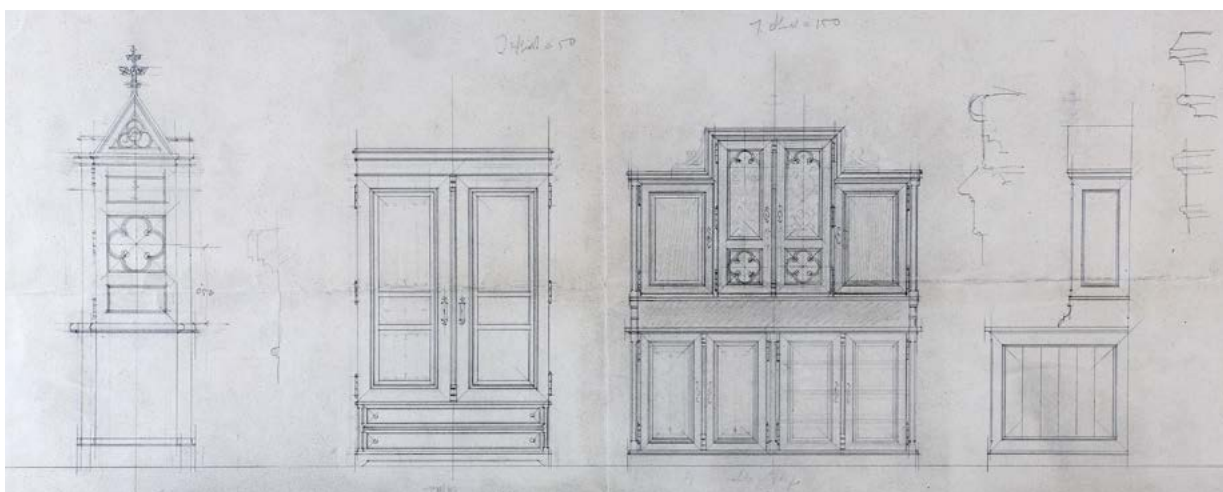
56 Vidjeti: HRZ, FERİĆ BALENOVIĆ (ur.), 2023, 895, 963.

57 KRAŠEVAC, 2005, 152; DAMJANOVIĆ, 2013, 152; BRDAR MUSTAPIĆ, 2015, 450. Vidjeti: kat. jed. 73, u: HRZ, FERİĆ BALENOVIĆ (ur.), 2023, 976–977.

58 „Stare sakristijske ormare restaurirao je i dva nova u skladu sa starijima izradio stolarski majstor Budicki.“ Restaurirung der Domkirche, *Agramer Zeitung*, 26. 4. 1884. (prijevod: Iskra Karniš Vidovič). Vidjeti također: HRZ, FERİĆ BALENOVIĆ (ur.), 2023, 963, 973–974.

14. Vjetrobran u sakristiji (arhiva HRZ-a, snimka: G. Tomljenović, 2022.)
Windbreak in the sacristy (HRZ Archive, G. Tomljenović, 2022)

15. Herman Bollé, nacrt kamenog lavaboa te ormara i stola (RZK N 152)
Herman Bollé, design for stone washbasin, cabinet and table (RZK N 152)

historizma“ te je zamijenjeno pet prozora.⁵⁹ Kukuljević Sakcinski 1856. navodi da su prozori sakristije nekad bili obli, a sada su, nakon Alagovićeve obnove i dogradnje sakristije u prvoj polovici 19. stoljeća, poput drugih, šiljasti.⁶⁰ U Alagovićevoj su dogradnji u sakristiji postavljene

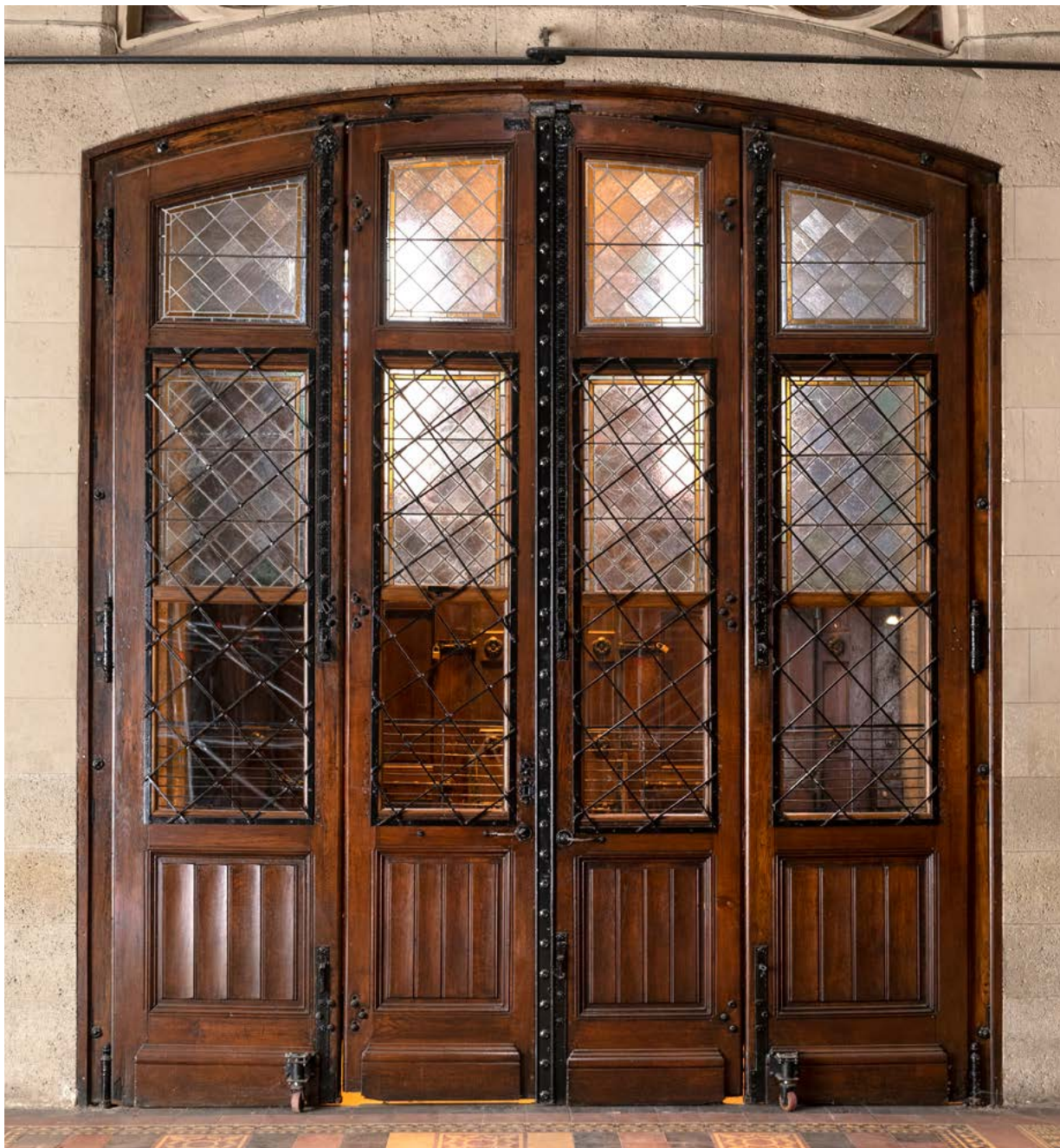
hrastove oplata, uklonjene kasnije u Bolléovoj obnovi.⁶¹ Na prozorima sjevernog i zapadnog zida sakristije te na unutarnjim prozorima između sakristije i bočnog broda sačuvana su *butzenglas*⁶² ostakljenja u boji, na pojedinim

59 MARUŠEVSKI, 2000a, 58. „Liepu svoju svietlost dobiva Presbiterium od pet dugačkih velikih i šiljastih prozorah, nad kojima stoje okrugla okna. Ove prozore i okna dade sadašnji kardinal i nadbiskup Juraj Haulik uresiti prekrasnom staklenom slikarijom, sgotovljenom god. 1846/7 u Monakovu, u ondašnjem kr. Zavodu za slikanje na staklu.“ KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, 1856, 19; TKALČIĆ, 1885, 50.

60 KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, 1856, 46–47.

61 GAZIVODA, 2008, 79.

62 *Butzenglas*, *Butzenschiebe*, *bottle-glass*, *bull's eye*: okruglo staklo malog promjera s izdignućem u sredini; stakla su se umetala u olovnu mrežu i koristila za ostakljivanje prozora od 15. stoljeća; često su upotrebljavana u 19. st. na zgradama neogotičkog i neorenesansnog stila. Vidjeti: HRZ, TRPUTEC STRČIĆ, IVANČEVIĆ, 2023, 1255–1257, 1259–1262, 1265–1269, 1297–1298.

16. Miroslav Häcker (stolar), Antun Mesić (bravarija), ulazna vrata u predvorju glavnog broda, 1884.?⁶³ (arhiva HRZ-a, snimka: I. Marinković, 2022.)

Carpenter Miroslav Häcker, locksmith Antun Mesić, entrance door in the vestibule of the main nave, 1884? (HRZ Archive, I. Marinković, 2022)

prozorima na cijelim prozorskim ploham, a na drugima unutar šiljastih lukova.

Majstor stolar Josip Oblak izradio je 1884. bočna vrata⁶³ i bočne „pretince proti propuhi“,⁶⁴ vjetrobrane na sjevernom i južnom ulazu katedrale. Arhitektonski oblikovani

i ukrašeni vertikalnim konkavnim letvicama, svojom krupnom formom ulaze u prostor broda. Svaki je vjetrobran povezan vijencem i uskim vratima s bočnom stranom ormara renesansne klupe. Dvokrilna vrata ostakljena su u gornjim dijelovima reljefnim obojenim staklima umetnutima u olovnu mrežu, a istaknuti, široki vijenci ukrašeni su nizom zubaca. U Riznici zagrebačke katedrale čuvaju se tri nacrti bočnih vjetrobrana. Jedan prikazuje neizvedeno stanje s kamenim istakom ukrašenim visokim dekoriranim vijencem s rozetama i dvojim bočnim vratima (sl. 17), dok druga dva nacrti prikazuju djelomično

63 Vidjeti: HRZ, TRPUŠTEC STRČIĆ, IVANČEVIĆ, 2023, 1277–1278.

64 Izvještaj Prve redovite glavne skupštine društva za dogradjenje prvostolne crkve zagrebačke, održane 18. prosinca g. 1884., *Katolički list*, 4, 22. 1. 1885., 27; BRDAR MUSTAPIĆ, 2015, 450. Vidjeti također: HRZ, FERIĆ BALENOVIĆ (ur.), 2023, 888–889, 916.

17. Herman Bollé, nacrt vjetrobrana za postrane ulaze u katedralu (RZK N 155)
Herman Bollé, design for windbreaks for side entrances to the cathedral (RZK N 155)

izvedeno stanje – u izvedbi su umjesto dvojih jednokrlnih postavljena jedna dvokrlna vrata (sl. 18). Tim vjetrobrenima sličan je i vjetrobran uz ulazna vrata sakristije no uz njega su dodana dva bočna istaka s nišama i vratima iza kojih su nusprostorije (sl. 14).⁶⁵

Drvena vrata u predvorju glavnog ulaza katedrale (četiri krila u sredini, po dva krila bočno) izradio je majstor stolar Miroslav Häcker (sl. 16). Usađena u kameni okvir, istog

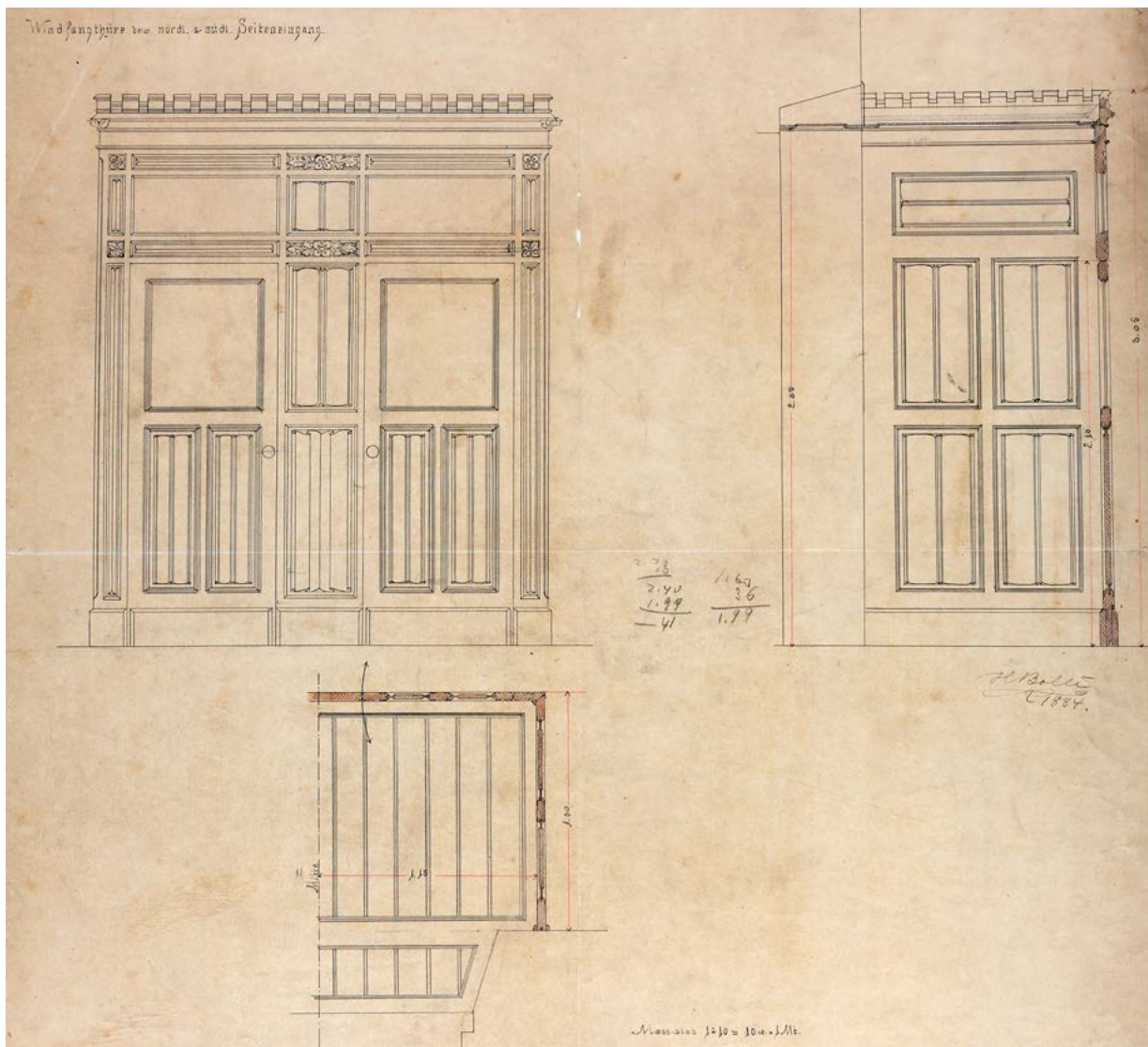
su tipa kao i vjetrobrani, ali s većim ostakljenjima i lučno završena, a donje su uklade dodatno s vanjske strane ukrašene rezbarenim lisnatim motivom.⁶⁶

Sve kovane željezne okove i prihvate izradio je bravar Antun Mesić.⁶⁷ Bogate kovane dekoracije možemo vidjeti

65 Vidjeti: HRZ, FERİĆ BALENOVIĆ (ur.), 2023, 963.

66 Vidjeti: HRZ, TRPITEC STRČIĆ, IVANČEVIĆ, 2023, 1289–1290, 1291–1292.

67 BRDAR MUSTAPIĆ, 2015, 450; DAMJANOVIĆ, 2013, 97, 100. O ulozi bravara Antuna Mesića u uređenju katedrale vidjeti više kod: WOLFF ZUBOVIĆ, 2025.

18. Herman Bollé, nacrt za unutarnji vjetrobran sjevernog i južnog ulaza u katedralu (RZK N 156)

Herman Bollé, design for the interior windbreaks of the north and south entrances to the cathedral (RZK N 156)

i na ulaznim i unutarnjim sakristijskim vratima (sl. 19) te bočnim vanjskim vratima katedrale.⁶⁸

Održavanje i obnova

U 20. stoljeću, kao i u prethodnim razdobljima, bilo je intervencija na drvenoj opremi katedrale koja je bila u stalnoj upotrebi. Iz Troškovnika radova iz 1985., koji je sastavio dr. Antun Ivandija, možemo vidjeti da su ispodjedaonice preuređene, a „8 fotelja i 11 štokrla“ u svetištu pretapecirani. U dopisu od 16. listopada 1986., upućenom Prvostolnom kaptolu zagrebačkom, navodi da je, zbog sigurnosti Riznice i katedrale, dao nabaviti „specijalne brave za sva vrata katedrale i sakristije, koje svojom robustnošću i specijalnim ključevima relativno osiguravaju

crkvu od provale izvana“. Potvrdom Uprave zagrebačke katedrale od 5. lipnja 1987. Ivandija izjavljuje da Stolarija Mesarić Stjepan i Damir, Kaptol br. 24, radi svu stolariju za zagrebačku katedralu i održava tu stolariju (klupe, oltari, ispovjedaonice, sakristijski ormari, rizničke vitrine i ormari – i sve ostalo, kao i njihovi popravci);⁶⁹ stoga je drvena oprema i danas u dobrom i funkcionalnom stanju. Veća se oštećenja uočavaju na tankim olovnim okvirima sa staklima na prozorima i vratima, gdje su olovni okviri mjestimično pukli i razdvojili se pa stakalca ispadaju, a ponegdje i nedostaju.

Na većini drvenog inventara vidljive su naknadne intervencije – rekonstrukcije u drvu, zakiti, noviji slojevi premaza i lakova, kao i promijenjene brave, okovi i kvake,

68 Vidjeti: HRZ, TRPUPEC STRČIĆ, IVANČEVIĆ, 2023, 1275–1276, 1279–1280.

69 HR-NAZG, Fond Antuna Ivandije, Registrator Katedrale. Dopisi 1976.–1990.

a tragovi korištenja vide se posebno na vjerničkim i kano- ničkim klupama. Barokni sakristijski ormari u lošijem su stanju i čini se da njihovo održavanje nije bilo priori- tet. Renesansne su klupe bile obnavljane, što se vidi po geometrijskim intarzijama novije izrade, rekonstrukci- jama nedostajućih dijelova te novijem sloju lazurne boje i laka, no vidljiva su i oštećenja, posebno na podnim daskama i intarzijama leđnih naslona dviju manjih klupa uz južni zid. Intervencije su vidljive i na bočnim natpi- sima na većim klupama s ormarima. Za lijevu se klupu (na sjevernom zidu) zna da su izvorni natpisi bili izvedeni intarzijom (vidjeti bilj. 8). Pomnim vizualnim pregle- dom pod peterostrukim povećanjem mogu se ispod slojeva tamnog premaza uz zlatne natpise uočiti djelići intarziranog okvira. Na desnoj pak klupi to nije vidljivo, a natpisima nedostaje ukrasni okvir, pa se čini da su naknadno dodani. Potonjem ide u prilog činjenica da su oba natpisa vrlo slična izgledom i oblikom slova, a kako je prvi vjerojatno pratio obrise izvorne intarzije, tako bi drugi mogao biti kopija. To je svakako zanimljiva tema za daljnje proučavanje.

Namještaj koji je uklonjen iz katedrale nakon potresa 1880. godine djelomično je sačuvan u privatnim zbir- kama i muzejima. Arhitekt Viktor Kovačić i kipar Robert Frangeš-Mihanović iskoristili su dijelove izbačene drvene opreme za uređenje interijera Frangeš-Mihanovićeve vile.⁷⁰ Upotrijebljene su intarzirane uklade klupe iz 1520., a intar- zirana vrata baroknih sakristijskih ormara iskorištena su kao ploče za dva stolića i vrata za dva dvodijelna ormarića u salonu.⁷¹ Pretpostavlja se i da je okvir salonskog ogledala intarziran dijelovima lezena s istih sakristijskih ormara.⁷² Dijelovi klasicističkih hrastovih oplata iz sakristije iz razdo- blja od 1800. do 1820. postavljeni su u blagovaonici,⁷³ a oplata s pozlaćenom ornamentikom i motivom šiljastih lukova su na zidovima salona te u salonu stana Granitz.⁷⁴ U privatnom je vlasništvu (Stanimir Vuk-Pavlović) kutni ormar sastavljen od dijelova renesansne klupe iz kate- drale.⁷⁵ Muzej za umjetnost i obrt čuva dio baroknoga sakristijskog ormara,⁷⁶ a Muzej grada Zagreba klupu s

18. Vrata prema sakristiji iz crkvenog broda (arhiva HRZ-a, snimka: I. Marinković, 2022.)
Door to the sacristy from the nave (HRZ Archive, I. Marinković, 2022)

tri sjedala i intarziranim ukladama naslona.⁷⁷ U zagre- bačkom potresu 2020., u kojem su po inventaru padali komadi žbuke, dijelovi drvene opreme dodatno su ošte- ćeni. Najviše su nastradale kanoničke i svećeničke klupe iz svetišta, gdje su drveni dijelovi napuknuli i odvojili se (sl. 8), a na ispovjedaonicama su nastradale rezbarije na vijencima i fijalama.⁷⁸

Zaštitni radovi nakon potresa 2020. godine

U sklopu hitnih intervencija Hrvatskog restauratorskog zavoda 2021./2022. pregledani su, fotografirani i katalogi- zirani svi dijelovi drvene opreme zatečeni u crkvi. Pokretni inventar koji se mogao iznijeti iz katedrale bez oštećenja, pohranjen je u privremenim čuvaonicama (vjerničke i kanoničke klupe, klecala Čazmanskog kaptola), a onaj za koji je zaključeno da je rizik prenošenja veći od rizika oštećenja za vrijeme radova, ostao je u katedrali i adekvat- no je zaštićen. Tako su *in situ* ostale sve ispovjedaonice, četiri renesansne klupe, kanoničke klupe s oplatama u nišama svetišta, kao i vjetrobrani. Prije zatvaranja u za-

70 PELC, 2007, 404; GAZIVODA, 2008, 120; DAMJANOVIĆ, 2013, 172.

71 DOBRONIĆ, 1994; GAZIVODA, 2008. U Hrvatskom restaurator- skom zavodu provedeni su konzervatorsko-restauratorski radovi 2003.-2005. na stoliću ravnih nogu (BREUH ID 5723) te 2007.-2010. na dvokrilnom ormaru (BREUH ID 6785) i ugradbenom ormaru (BREUH ID 6786).

72 GAZIVODA, 2008, 113-121.

73 GAZIVODA, 2008, 79.

74 Provenijenciju i smještaj oplata unutar zagrebačke katedrale potrebno je potvrditi arhivskim istraživanjima. Prema stilskim karakteristikama pretpostavlja se da su postavljene oko 1830. u vrijeme biskupa Aleksandra Alagovića. GAZIVODA, 2008, 113; BRDAR-MUSTAPIĆ, 2020, 167, 170.

75 DOBRONIĆ, 1994, 51, 53; BRDAR-MUSTAPIĆ, 2020, 170.

76 KRUIČIĆ-UCHYTIĆ, TARBUK, vidjeti bilj. 25.

77 BACH, 1943, 14; DOBRONIĆ, 1994, 50, 51, 53; TARBUK, 1994, 432; GAZIVODA, 2008, 86.

78 Vidjeti: HRZ, FERIĆ BALENOVIĆ (ur.), 2023, 846.

štitne oplata od OSB ploča,⁷⁹ ispodjedaonice i renesansne klupe preventivno su konzervirane dezinfekcijom poledina, da bi se spriječilo širenje površinske plijesni. Klupe koje su bile spojene s vjetrobranima odvojene su od njih uklanjanjem spojnih vijenaca i vrata da bi se postigla bolja cirkulacija zraka. Predmeti su prekriveni tankim zaštitnim paropropusnim tkaninama i zaštićeni od većih oštećenja OSB oplata s odzračnicima i vratima radi mogućnosti kontrole stanja umjetnina tijekom građevinskih radova u katedrali.⁸⁰

Zaključak

Drvena oprema katedrale svjedoči o ispreplitanju kulturnih utjecaja tijekom povijesti na oblikovanje interijera. Na najstarijem i djelomično očuvanom renesansnom inventaru, a riječ je o četiri rezbarene i intarzirane klupe, očita je plodonosna suradnja naručitelja s vrhunskim talijanskim majstorima koji su u katedrali ostavili pečat toskanskoga renesansnog duha. Ti su predmeti i danas očuvani, iako su s vremenom bili obnavljani i prilagođavani pa su uočljive mnoge, više ili manje odgovarajuće intervencije. Jedna od njih je svakako 'obnavljanje' natpisa s imenom naručitelja i izvođača zlatnom bojom na obje veće klupe s ormarima. Sedam sakristijskih ormara jedini su preostali komadi namještaja iz baroknog vremena koji su u Bolléovoj obnovi očuvani,⁸¹ a način izrade i dekoracije površina motivima vrpčastih prepleta te upotreba vrsta drva za izradu intarzija (poput korijenske topole, korijenskog oraha, močvarnog hrasta i javora) povezuju ih s baroknim sakralnim namještajem južne Njemačke i Austrije.

Drvena oprema katedrale, projektirana i izrađena u posljednjoj četvrtini 19. stoljeća pod utjecajem je njemačkoga i austrijskoga neogotičkog stila, sa simetričnim vegetabilnim dekoracijama, šiljastim lukovima i neizbježnim motivom nabrane tkanine. Vrhunski je izvedena u vrlo kvalitetnom drvu hrasta koje starenjem poprima sve toplije i dublje nijanse i nenametljivo se uklapa u preostali stariji namještaj. Uspješni primjer povezivanja dvaju stilova su velike renesansne klupe s ormarima, izmještene s prvotnih lokacija u Bolléovoj obnovi. One su smještene uz bočne vjetrobrane i s njima neupadljivo povezane malim vratima i vijencima, tvoreći skladnu cjelinu. ■

79 OSB ploča, engl. *Oriented Strand Board*, građevni je materijal koji se sastoji od nekoliko slojeva lijepljenog i prešanog drvenog iverja; može biti različitih debljina i veličina. Koncept je izumio 1965. američki inženjer Armin Elmendorf, https://www.fpl.fs.usda.gov/documnts/fplgtr/fpl_gtr236.pdf (pristupljeno 1. 7. 2024.).

80 HRZ, FERIĆ BALENOVIĆ (ur.), 2023, 983; FERIĆ BALENOVIĆ, 2025.

81 Neki su ormari u obnovi nestali, a neki su rastavljeni na dijelove.

Izvori

HRZ

HRZ, MAJER JURIŠIĆ KRASANKA (prir.), Zagreb, Kaptol, Katedrala Uznesenja Blažene Djevice Marije i sv. Stjepana i Ladislava, konzervatorski elaborat, Zagreb, 2023., sv. III

PREMERL DANIEL, *Renesansni umjetnički i sakralni inventar* (8.2.1.1.), 801–812

FERIĆ BALENOVIĆ JANJA (ur.), *Katalog sakralnog i umjetničkog inventara* (8.2.2.), 844–982; *Prijedlog zaštite i konzervatorsko-restauratorskih radova* (8.2.3.), 983–988

TRPUTEĆ STRČIĆ TIJANA-ANNAR, IVANČEVIĆ LEONARDO, *Drvo i metal* (opis, stanje, prijedlog radova) (8.3.3.1.), 1251–1300

NAZG

HR-NAZG, IVANČAN LJUDEVIT, *Inventar Metropolitanske Crkve Zagrebačke*, 1915.

HR-NAZG, Fond Antuna Ivandije, Registrator Katedrala. Dopisi 1976.–1990.

RZK

Zbirka nacрта

Literatura

BACH IVAN, *Umjetnost stolara zagrebačke katedrale od 15. do 19. stoljeća*, *Časopis za hrvatsku povijest*, 4 (1943.), (pretisak) BOLLÉ HERMAN, *Program o obnovi prvostolne crkve zagrebačke*, Zagreb, 1884.

BRDAR MUSTAPIĆ VANJA, *Namještaj i kultura stanovanja u Zagrebu u drugoj polovini 19. stoljeća*, doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb, 2015.

BRDAR MUSTAPIĆ VANJA, *Namještaj i unutrašnje uređenje stana Granitz*, u: *Lelja Dobronić: 1920.–2006., Zbornik radova znanstveno-stručnog skupa Hrvatski povjesničari umjetnosti* [Hrvatski povijesni muzej, Zagreb, 24. svibnja 2017.], ur. Đurđa Kovačić, Martina Petrinić, Zagreb, 2020., 159–178

ČORAK ŽELJKA, *Katedrala i XIX. stoljeće*, u: Ana Deanović, Željka Čorak, *Zagrebačka katedrala*, Zagreb, 1988., 257–304
ČORAK ŽELJKA, DOMLJAN ŽARKO, NIKOLAJEVIĆ LJILJANA, TADIĆ KREŠIMIR, *Retrospektiva – Počeci Obrtne škole i vizualni identitet Zagreba*, 15. *Zagrebački salon*, Zagreb, 1980.

DAMJANOVIĆ DRAGAN, *Arhitekt Herman Bollé*, Zagreb, 2013.
DEANOVIĆ ANA, *Zagrebačka katedrala od sredine XI. do sredine XIX. stoljeća*, u: Ana Deanović, Željka Čorak, *Zagrebačka katedrala*, Zagreb, 1988., 8–90

DOBRONIĆ LELJA, *Renesansa u Zagrebu*, Zagreb, 1994.

FERIĆ BALENOVIĆ JANJA, *Zaštita sakralnog i umjetničkog inventara zagrebačke prvostolnice poslije potresa 2020. godine*, *Preplet starog i novog: ususret obnovi zagrebačke katedrale. Portal: godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda*, 16 (2025.), 45–60
FRANIĆ IVO, *Stara katedrala u Zagrebu*, *Revija Društva Zagrebačana*, 10/2 (1934), 294–301; 3/4 (1935.), 75–79

GAZIVODA NINA, *Vila Frangeš na Rokovu perivoju u Zagrebu, geneza izgradnje i prepoznavanje značenja*, Zagreb, 2008.

HORVAT ANĐELA, *Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj*, u: *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb, 1982., 3–381

- IVANDIJA ANTUN, Pregled povijesti zagrebačke katedrale, u: *Riznica zagrebačke katedrale – The Treasury of Zagreb Cathedral* (drugo, prošireno izdanje), ur. Zdenka Munk, Zagreb, 1987. [prvo izdanje 1983.], 27–37
- Izveštaj Prve redovite glavne skupštine društva za dogradjenje prvostolne crkve zagrebačke, održane 18. prosinca g. 1884., *Katolički list*, 4 (22. 1. 1885.), 27–28
- KRAŠEVAC IRENA, *Neostilska sakralna skulptura i oltarna arhitektura u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*, doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb, 2005.
- KRAŠEVAC IRENA, Oltari zagrebačke katedrale izrađeni prema nacrtima Hermana Bolléa u službi „jedinstva i čistoće stila“, *Preplet starog i novog: ususret obnovi zagrebačke katedrale. Portal: godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda*, 16 (2025.), 287–302
- KRUŽIĆ UCHYTIL VERA, *Barokni namještaj*, Zagreb, 1985.
- KUKULJEVIĆ SAKCINSKI IVAN, *Prvostolna crkva zagrebačka, opisana s gledišta povjestnice, umjetnosti i starinah*, Zagreb, 1856.
- KUKULJEVIĆ SAKCINSKI IVAN, *Nadpisi sredovječni i novovjeki za crkvah, javnih i privatnih zgradah itd. u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb, 1891.
- MARUŠEVSKI OLGA, Iso Kršnjavi – organizator hrvatskog kulturnog prostora, u: *Historicizam u Hrvatskoj*, Zagreb, 2000., 43–51
- MARUŠEVSKI OLGA, Herman Bollé – arhitekt, restaurator i obrtnik, u: *Historicizam u Hrvatskoj*, Zagreb, 2000. a, 53–61
- MARUŠEVSKI OLGA, *Iso Kršnjavi kao graditelj – Izgradnja i obnova obrazovnih, kulturnih i umjetničkih spomenika u Hrvatskoj*, Zagreb, 2009.
- PELC MILAN, *Renesansa*, Zagreb, 2007.
- PREMERL DANIEL, Ostaci renesansne opreme u zagrebačkoj katedrali, *Preplet starog i novog: ususret obnovi zagrebačke katedrale. Portal: godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda*, 16 (2025.), 239–260
- PREMERL TOMISLAV, Zagrebačka prvostolnica, restauracija kao metoda građenja, u: *Historicizam u Hrvatskoj*, Zagreb, 2000., 63–71
- RAPO VESNA, *Herman Bollé i Obrtna škola: izložba u povodu 120 godina Škole primijenjene umjetnosti i dizajna*, Zagreb, 2002.
- RAPO VESNA, *Hrvatski školski muzej – Pariška soba*, Zagreb, 2006.
- Restaurierung der Domkirche, *Agramer Zeitung*, 97 (26. 4. 1884.)
- TARBUK NELA, Crkveno pokućstvo, u: *Sveti trag: devetsto godina umjetnosti zagrebačke nadbiskupije 1094.–1994.*, Zagreb, 1994., 429–440
- TATOMIR ZRINKA, *111 godina naše škole – od Obrtne škole do Škole primijenjene umjetnosti i dizajna 1882 – 1993*, Zagreb, 1993.
- TKALČIĆ IVAN KRSTITELJ, *Prvostolna crkva zagrebačka nekoć i sada*, Zagreb, 1885.
- WOLFF ZUBOVIĆ MARTINA, *Tipologija i podrijetlo ornamentike na drvenim oltarima XVII. i XVIII. stoljeća na području sjeverozapadne Hrvatske – recepcija, primjena i razvoj motiva*, doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb, 2017.
- WOLFF ZUBOVIĆ MARTINA, Metalna oprema zagrebačke katedrale: kontekst, autori, dekorativna rješenja i uzori, *Preplet starog i novog: ususret obnovi zagrebačke katedrale. Portal: godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda*, 16 (2025.), 403–422
- HRZ – Hrvatski restauratorski zavod / Croatian Conservation Institute
- NAZG – Nadbiskupijski arhiv Zagreb / Archdiocesan Archives in Zagreb
- RZK – Riznica zagrebačke katedrale / Zagreb Cathedral Treasury

Summary

Tijana-Annar Trputec Strčić

WOODEN FURNISHINGS OF THE ZAGREB CATHEDRAL

The historical overview of the wooden inventory of the Zagreb cathedral shows changes in the styles of furnishing of this sacred space. Four choir stalls, carved and inlaid – two larger ones with elaborate cornices and cabinets, and two smaller ones crafted in the style of the Italian Renaissance – are the only preserved items from the Renaissance period of the cathedral. Only seven inlaid two-section cabinets in the sacristy remain from the Baroque period, partially preserved in their original form. They are of simple design, featuring intriguingly-conceived surfaces that combine various types of veneer with inlaid ornaments, including ribbon-like *Bandelwerk* motifs, eight-pointed stars, and *rocaille*. Apart from the glazed,

inlaid display cabinets in the Cathedral Treasury, commissioned in 1871 by curator Đuro Križanić, the remaining wooden furnishings of the church were made in the last quarter of the 19th century, during Bollé's renovation. These pieces were based on Bollé's designs and crafted by students and teachers of the Royal Craft School in Zagreb. Master carpenters Miroslav Häcker, Ivan Budicki and Josip Šeremet, who also ran private carpentry workshops and exhibited at many international exhibitions, played a major role. Collaborating with Bollé, they furnished numerous public and ecclesiastical spaces in Zagreb and Croatia. The wooden furnishings for the cathedral were made of oak in a neo-Gothic style featuring motifs such as

pointed arches, pinnacles, draped fabrics, rosettes, vines and vegetal decorations. Ivan Budicki created the stalls in the sanctuary niches, while he and Josip Šeremet crafted new stalls for prebendaries and canons in the sanctuary. The benches for worshippers in the nave and the sacristy chapel were made by Josip Šeremet. Seats with kneelers for the Čazma Chapter, six confessionals (crafted by Miroslav Häcker and Ivan Budicki), and two two-section cabinets for the sacristy chapel (by Ivan Budicki) were also produced. All the doors and most of the windows in the cathedral were replaced with neo-Gothic windows featuring *Butzensglas* glazing. Windbreaks were installed at the entrances to the side aisles and the sacristy. Josip Oblak created two side windbreaks and doors for the north and south entrances, while Miroslav Häcker crafted the multi-section entrance doors in the main vestibule.

Wooden furnishings of the cathedral, which remained in continuous use, underwent interventions during the 20th century, as in previous periods. The Mesarić carpentry workshop, operated by Stjepan and Damir Mesarić at Kaptol 24, produced and maintained all the carpentry for the Zagreb cathedral including benches, altars, confessionals, sacristy cabinets, treasury display cases, and cabinets. After the 2020 Zagreb earthquake, the inventory was documented and catalogued, and disinfection and preventive conservation measures were carried out on items that remained *in situ* during the structural renovation of the cathedral.

KEYWORDS: Zagreb, cathedral, Herman Bollé, wooden furnishings, master carpenters, benches, historicism, furniture, oak